

ANTERO STENLUND

Hyvä, parempi, paras pedagogiikka

Tiet kasvuun
ja oppimiseen

Antero Stenlund

HYVÄ, PAREMPI, PARAS

PEDAGOGIIKKA

Tiet kasvuun ja oppimiseen

© 2026 Antero Stenlund

Kustantaja: BoD · Books on Demand,
Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH,
Friedensallee 273, 22763 Hamburg, Saksa

ISBN: 978-952-89-2182-0

Sisällysluettelo

ENNEN ALKUA	9
KIRJAN JOHDANTO	13
PEDAGOGIIKAN LÄHTÖKOHDAT	21
Muuttuva ja pysyvä maailma	21
Tiedon olemus ja merkitys	23
Ihmisen olemus ja osa	24
Arvojen merkitys	26
Kasvatuksen ja koulutuksen tehtävät	28
Pohdintaa ja oivalluksia	30
OPPIMISKÄSITYKSIÄ	33
Humanistinen oppimiskäsitys	34
Behavioristinen oppimiskäsitys	51
Kognitiivinen oppimiskäsitys	62
Konstruktiiivinen oppimiskäsitys	77
Päätelmiä ja oivalluksia	94
PEDAGOGISIA MALLEJA	97
Sydämen, käsien ja pään kasvatus	98

Steiner: Holistisen kasvun pedagogiikka	101
Kokemuksellisen oppimisen pedagogiikka	104
Montessori: "Auta minua tekemään itse"	107
Freinet: Sydämen ja luottamuksen pedagogiikka.....	110
Reggio Emilio – sadan kielen pedagogiikka	114
Freiren kriittinen pedagogiikka	117
Osallistava pedagogiikka.....	120
Päätelmiä ja oivalluksia.....	123
KOHTI PARASTA PEDAGOGIIKAA	127
Perustana kontekstualismi	127
Lähtökohtana kokonaisvaltaisuus	133
Tavoitteena kyvykäs, sivistynyt ja vastuullinen ihminen	136
Periaatteet tiivistävät olennaisen	148
Käytännöt toteuttavat periaatteita.....	152
PARAS PEDAGOGI	171
Kutsumuksen täyttäjä.....	171
Oivalluttamisen mestari	173
Kipinän sytyttäjä	177
Arvioinnin taituri.....	181
Itsensä kehittäjä	185
OPPIMISEN OHJAUS.....	189
Ohjattavien tarinoita.....	189
Ohjattavien manifesti	193
Paras ohjaussuhde	194
Oppimisen ohjauksen käytäntöjä.....	197
LOPPUJEN LOPUKSI	205

KIRJALLISUUTTA	211
LIITTEITÄ POHDITTAVAKSI	225
Liite 1: Parhaan pedagogiikan sydän.....	226
Liite 2: Oppimisen neljä tasoa	228
Liite 3: Kolme tietoa ja oppimista	230
Liite 4: Tavoitteita tarvitaan	232
Liite 5: Pohdittavaa vanhemmille	234
Liite 6: Pohdittavaa opettajille	236
Liite 7: Pohdittavaa päättäjille	238
Liite 8: Tutki ja arvioi itseäsi.....	240

ENNEN ALKUA

Kuulun suuriin ikäluokkiin, joihin Suomessa lasketaan kaikki vuosina 1945–1950 syntyneet ihmiset. Tänä aikana syntyi vuosittain noin 100.000 lasta, joten syntyvyys oli huomattavan suuri verrattuna nykyaikaan. Oman ikäluokkani lapset ovat käyneet kansakoulun, josta oppikouluun tai ammattikouluun valikoitui pieni osa. Oppikoulusta yliopistoon eteni vielä harvempi. Oppivelvollisuuden ja opiskelun vuosinani koulujärjestelmä ja opiskelijalle tulevat kustannukset suorittivat tehokasta valikointia. Kansakoulua paremman koulutuksen saivat vain harvat ja valitut. Suurten ikäluokkien koulutustaso onkin myöhempiä alhaisempi, esimerkiksi minun osaltani opinnot huipentuivat oppikoulun keskeyttämiseen. Usean vuoden työrupeaman jälkeen suoritin kauppaopiston tutkinnon. Opinpolkuni kulki siis tuossa elämäni vaiheessa koulupudokkaasta merkonomiksi, mikä sekin taisi olla tuohon aikaan kohtuullisen hyvä saavutus.

Työurani aloitin 1960-luvun alkupuolella, ensin koululomien aikana rakennusporukoiden ja suuren yrityksen sähköosaston ammattilaisten apulaisena. Oppikoulun keskeydyttyä työskentelin tehdastyössä, apuasentajana ja saksan kielen tulkkina. Myöhemmin kauppaopiston ja armeijan jälkeen jatkoin monissa tehtävissä, kuten laskentatoimen asiantuntijana ja esihenkilönä, talouspäällikkönä, talousjohtajana, toimitusjohtajana, liikkeenjoh-

don konsulttina ja kouluttajana, yrittäjänä ja yrittäjien mentorina, korkeakoulutuksen tutkijana ja kehittäjänä, sekä opettajana ja opettajankouluttajana. Armeijasta kotiuduin vänrikkinä, ja toimin muutaman vuoden ajan sivutoimisena sopimusupseerina. Työurani on siis käsittänyt sekä palkkatyötä että esimiestehtäviä vieraan palveluksessa, mutta myös yrittäjänä toimimista palkkatyöhön sopivasti ja tarvittaessa lomittuneena. Nykyisin olen keskittynyt lähes kokonaan tutkimiseen ja kirjoittamiseen.

Pitkää työuraani värittävät jatkuva pyrkimys aikaisempaa parempaan, rohkeat siirtymiset uusiin ammatteihin ja vaativampiin tehtäviin, sekä jatkuva osaamisen syventäminen ja uuden hankkiminen. Jokainen muutos on vaatinut ahkeraa opiskelua työn ohessa, missä olen hyödyntänyt virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolista tarjontaa ja osin työnantajien tukea. Opiskelusta työn ohessa saamani kokemukset ovat hyvin myönteisiä. Havaitsin teoreettisen ja käytännöllisen tiedon yhdistymisen työssä synnyttävän ymmärryksen perustuvaa osaamista ja aikaansaamisen kyvykkyyttä. Se puolestaan kasvattaa oppijan itsevarmuutta ja luottamusta omiin kykyihinsä, mikä taas ruokkii ja lisää hänen rohkeuttaan itsenäisempään toimintaan ja aikaisempaa paremman tavoitteluun. Tämä voi synnyttää oppimisen halukkuuden ja jatkumon, jossa mikään ammatti tai tehtävä ei ole enää tavoittamaton haave, vaan tulevaisuuden mahdollisuus.

Työurallani tein toistuvasti tärkeän havainnon: Pelkkä valmiiden suunnitelmien ja ratkaisujen esittäminen ja tehtävien yksityiskohtainen määrittäminen tuottaa hyvin harvoin muutoksen parempaan. Sen sijaan toivottu muutos saadaan aikaiseksi, jos organisaation jäsenet osallistettiin, opetettiin ja valtuutettiin tekemään se. Heitä tulee kannustaa etsimään ja tekemään tarvittavat

kehittämistoimet itse esimiehensä tukemana. Muutosprosessissa heistä kasvaa itsenäisempiä, osaavampia ja parempia toimijoita. Tärkeintä onkin auttaa organisaation jäseniä oppimaan, kehittymään ja kehittämään. Hyvät tulokset vaikuttivat itseeni syvästi ja johtivat kasvatustieteen opintoihin, joista valmistuin ensin kandidaatiksi ja sen jälkeen maisteriksi. Oivalsin kasvatustieteen olevan ihmisen kehittymisen, kehittämisen ja oppimisen tiede. Oivallus johti myöhemmin erillisten opettajaopintojen ja edelleen myös kasvatustieteen tohtorin tutkinnon suorittamiseen.

Oppiminen alkaa usein ihmetystä herättävästä havainnosta ja kysymyksestä. Ihminen katsoo kasvattajaa ja kysyy: "Mitä tämä oikein tarkoittaa ja miksi minun pitää se ymmärtää?" Vastaus kysymykseen ei löydy pelkästään kirjasta, vaan ihmisen halusta ja tarpeesta ymmärtää maailmaa ilmiöineen ja ihmisestä itsestään. Pedagogiikka on silta, joka yhdistää tiedon ja merkityksen. Haluan tällä kirjalla kutsua vanhempia, kasvattajia, opettajia, valmentajia ja ihmisen kehittäjiä kulkemaan tuota siltaa kanssani. Ehkäpä jopa etsien, pohtien ja rakentaen uutta kasvattamisen ja oppimisen kulttuuria, joka kantaa historiasta tulevaisuuteen ja samalla ylittää rohkeasti sukupolvien aikana rakennettuja rajoja. Samalla kuitenkin kunnioittaen historiaa ja mennyttä, koska vastaus ihmisen esittämään kysymykseen on aina sidoksissa aikaansa, paikkaansa ja kulttuuriinsa.

Tapani määritellä pedagogiikkaa on kontekstualistinen, missä viittaan Pepperin esittämään maailmanhypoteesiin. Kontekstualismiani värittää humanistinen, pragmatistinen ja konstruktivistinen ajattelu. Arvostan Deweyn pedagogisia ideoita ja ajatuksia. Ihmisen tulee olla vapaa tavoilla, jotka eivät saa loukata toisten ihmisten vapautta. Ajattelen myös, että kaikki tieto ja oppi perus-

tuu ihmisen havaintoihin ja kokemuksiin tässä maailmassa. Ymmärrän oppimisen tapahtumaksi, jossa ihminen konstruoi tietoa itsenäisesti ja yksin, mutta myös yhteistyössä toisten ihmisten kanssa. Edustan käsitystä, jonka mukaan jokainen oppimiskäsitys tavoittelee hyvää, mutta väärin käytettyinä niistä jokainen voi avata tien manipulaatioon, indoktrinaatioon ja valheeseen. Siksi haluan korostaa hyvien arvojen, sivistyksen ja vastuullisuuden merkitystä osana pedagogiikkaa.

Ennen alkua haluan lausua kiitokseni ihmisille, jotka ovat kannustaneet minua kirjoittamiseen, kertoneet kokemuksiaan ja tarinoitaan kirjassani esitettäväksi, lukeneet tekstejäni, sekä ehdottaneet parannuksia ja avanneet uusia näkökulmia niihin. Asiantunteva apu on ollut arvokasta erityisesti tilanteissa, joissa minulla on ollut tarve kirittää itseäni eteenpäin ja vapautua omien tekstieni kahleista. Matka pedagogiikkaan ei ole helppoa, koska sen aikana on väistämättä kyseenalaistettava itsensä lisäksi omat aikaisemmat tietonsa ja ajatuksensa. Saati sitten vielä hyväksyttävä ja jopa esiteltävä kyseenalaistamisen tulokset!

Kiitokseni myös Suomen tietokirjailijat ry:lle, jonka myöntämä apuraha mahdollisti tämän kirjani tekemisen. Ilman rahallista tukea kirjaprojektini tuskin olisi toteutunut, joten kiitokseni tuntuu jopa riittämättömältä. Tietokirjallisuuden merkitys on tunnettu ja tunnustettu kautta ihmiskunnan historian. Tietokirjailijat jättävät jälkeensä perinnön, joka muokkaa ja edistää yhteiskuntien ja kulttuurien kehitystä. Nykyiset tietokirjailijat vaalivat ja kartuttavat osaltaan tätä perintöä. Suomen tietokirjailijat ry tekee arvokasta ja vaikuttavaa työtä tukemalla tietokirjailijoiden pyrkimyksiä. Tämä työ hyödyttää yhteiskuntaa, kulttuuria, yhteisöjä, organisaatioita ja yksittäisiä ihmisiä!

KIRJAN JOHDANTO

Pedagogiikka on kiinnostava ja monitahoinen käsite. Itse ymmärän pedagogiikan tarkoittavan koko kasvatustieteen tieteenalaa, sen tutkimuksen ja kehittämisen kaikkia alueita. Tiedän, että asiasta on toisenlaisiakin käsityksiä, jotka luokittelevat esimerkiksi eri ikäkausien ja kypsyyssasteiden perusteella kasvatusta ja opetusta erillisiksi tieteenaloiksi tai oppiaineiksi. Kehitys on kuitenkin jo Suomessa osin kulkenut ja vahvistuu suuntaan, jossa esimerkiksi didaktiikka, eli opetusoppi, ja andragogiikka, eli aikuiskasvatus, ymmärretään erillisten oppialojen sijasta pedagogiikan tärkeiksi alueiksi. Tämän vuoksi kutsun kaikkia kasvattajia, opettajia ja oppimisen ohjaajia pedagogeiksi. Heidän työnsä tapahtuu virallisen koulutusjärjestelmän piirissä formaaliksi kutsutun oppimisen erilaisissa ympäristöissä. Ehkä joskus voin nimittää pedagogeiksi myös heitä, jotka kasvattavat ja opettavat ihmisiä formaalin ulkopuolella arjen ja työn informaaleissa, sekä epävirallisen oppimisen non-formaaleissa ympäristöissä?

Pedagogiikka sisältää paljon ihmiskunnan historian aikana syntyneitä mielipiteitä, ideoita, kokeiluja, havaintoja, viisauksia, tutkimustuloksia ja tekoja, jotka ovat olleet tärkeitä ihmisyyshistorian elinehtojen rakentamisessa, säilyttämisessä ja kehittämisessä. Pedagogiikan historia on hyvin pitkä, vaikka käsite sinänsä on ihmiskunnan historiassa verrattain nuori. Yleisen mielipiteen mu-

kaan ihmisen on syytä tuntea menneisyys, jos hän haluaa ymmärtää nykyhetkeä ja suunnitella tulevaisuutta. Tämä pitää paikkansa myös pedagogiikan osalta, joten kaikki aikaisemmin kerätyt onnistumisen ja epäonnistumisen kokemukset kannattaa hyödyntää sitä kehitettäessä. Pedagogiikan kehittämisen tulisi yleensäkin olla tutkimusperäistä, missä tutkimuksen kohteena on menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi tulevaisuus. Historiattomuus voi johtaa herkästi siihen, että aikaisemmin keksitty keksitään uudestaan, tai ikivanhaa väärää käsitystä toistetaan totuutena. Lisäksi se saattaa johtaa tilanteeseen, jossa ei tunnisteta tulevaisuuden tarpeita ja mahdollisuuksia.

Kasvatuksen ja opetuksen myytit ovat totuuden kaltaiseksi miellettyjä mielipiteitä ja sanontoja. Vaikka ne ohjaavat ajattelua ja toimintaa, ne eivät ole aina totta. Myytit toteavat: "Lapset oppivat parhaiten, jos heitä rangaistaan ja palkitaan", "kaikki ihmiset oppivat samalla tavalla", "opettaja opettaa tietoa, hänen ei tarvitse olla kasvattaja", "ihminen oppii parhaiten nuorena", "koulussa opittu riittää koko elämän ajaksi", "samanlainen kasvatus sopii kaikille ihmisille", "koulussa menestyminen kielii älykkyydestä", "opettaja on hyvä, jos hän pitää kuria yllä ja hallitsee luokkansa". Sananlaskut taas kertovat: "Ei oppi ojaan kaada", "minkä nuorena oppii, sen vanhana taitaa", "oppia ikä kaikki", "joka kuritta kasvaa, se kunniatta kuolee", "ei omena kauas puusta putoa". Oppimisessa korostetaan kuria ja perittyjä piirteitä, yksilöllisyyttä ei tunnisteta, innostus ja sisäinen motivaatio ohitetaan. Löytyy myös totuudelle perustuvia sananlaskuja, joilla viitataan oppimisen tärkeyteen ja elinikäisyyteen. Pedagogiikan tulee rakentaa toimintansa ja tavoitteensa totuudelle.

Kasvatuksen ja opetuksen kehittäminen herättää paljon kysymyksiä, joita olisi syytä tarkastella kriittisesti. Esitän kysymyksistä esimerkkejä: Missä määrin ihmiselle voidaan asettaa vastuuta omasta kasvustaan ja oppimisestaan, ja johtaako tunnollisuus ja itseohjautuvuus opinnoissa menestymiseen? Esiintyykö koulutusjärjestelmän piirissä ja yhteiskunnassa rakenteita ja esteitä, joiden vuoksi koulutus ei mahdollista yhdenvertaisuutta tai sosiaalista nousua? Kantavatko oppimisympäristöt, oppimisen menetelmät ja oppisisällöt ideologioiden ja kulttuurien rasitteita, vai mahdollistavatko ne ihmiselle itsenäisen valinnan ja kehittymisen? Tarjotaanko kasvun ja oppimisen tiellä kulkeville valmiita tietoja, malleja ja ratkaisuja opeteltaviksi, vai saavatko he itse tai yhdessä vertaistensa kanssa etsiä ja rakentaa tarvitsemansa? Kysymyksiin vastaaminen vaatii koulutuksen rakenteiden, erilaisten kontekstien, oppisisältöjen ja menetelmien objektiivista arviointia. Se vaatii myös arvioinnin tuloksia hyödyntävää jatkuvaa kehittämistä ja muutosta.

Muutos on pedagogiikan punainen lanka. Kasvattajan ja opettajan tärkein tehtävä on auttaa toista ihmistä löytämään todellinen itsensä ja oma tehtävänsä maailmassa. Itseään kehittäessä ja tehtäväänsä täyttäessä ihmisen tulee oivaltaa, että kaikki maailmassa ja maailma itsekkin muuttuu. Tämän vuoksi ei voi olla pysyvää osaamista ja muuttumattomia tehtäviä. Muutos puolestaan tuo joustavuuden ja kyvyn muuttumiseen tärkeäksi oppimisen kohteeksi. Ihminen ei tule koskaan olemaan valmis, koska hän löytää jatkuvasti jo saavuttamaansa innostavampaa, vaativampaa ja parempaa. Sen hyödyntäminen kuitenkin vaatii häneltä aina asenteiden, toimimisen ja osaamisen uudistamista. Muutos merkitsee kehitystä, jota pedagogiikan tulee vauhdittaa kunnioit-

tamalla ja toteuttamalla hyviä arvoja. Ilman sitä muutos saattaa merkitä taantumista, tai jopa kaiken saavutetun hyvän tuhoutumista. Muutos on pysyvä olotila, joka vaatii muuttumista. Muuttumattomuus on harhaa ja jopa epätoivottu olotila.

Pedagogiikan tavoitteina tulee olla ihmisen itsenäisyys, itseohjautuvuus ja yksilöllisyys. Itsenäisyys tarkoittaa ihmisen riippumattomuutta toisten avusta ja valmiutta omiin päätöksiin asioissaan. Itsenäisyys on hyvä kasvatuksen tavoite, joka ilmenee oppimisessa itseohjautuvuutena. Se tarkoittaa ihmisen kykyä opiskella itsenäisesti ilman ulkopuolisen toimijan ohjausta ja valvontaa. Oppimisen yksilöllisyys merkitsee oppimisen suunnittelua ja toteutusta huomioiden ihmisen aikaisemmat tiedot ja taidot, kyvykkyudet ja kiinnostuksen kohteet. Itsenäisyys, itseohjautuvuus ja yksilöllisyys ovat ihmisen valmiuksia kuvaavia käsitteitä, joita ei saa sekoittaa tai rinnastaa itsepäisyyteen ja itseään korostavaan ja muiden kustannuksella omaa etua ajavaan itsekkyyteen. Itsenäisyys ja itseohjautuvuus saavutetaan taitavan opetuksen ja ohjauksen tuloksena, joten niitä ei voida vaatia liian aikaisin. Kasvatuksessa ja opetuksessa itsenäisyyttä, itseohjautuvuutta ja yksilöllisyyttä tulee kehittää hyviä arvoja kunnioittamalla.

Käsittelen kirjan alkupuolelle sijoittuvassa pääluvussa pedagogiikan lähtökohtia, joista sen sisältö ja toiminta saa virikkeensä ja voimansa. Pedagogiikan lähtökohdat ovat sidoksissa kontekstiinsa, koska niitä ohjaavat vallitsevan ajan, paikan ja kulttuurin näkemykset. Ne rakentuvat siitä, millaisiksi ihmiset ymmärtävät maailman, tiedon ja itsensä, sekä toimintaansa ohjaavat arvot ja päämäärät. Ei liene salaisuus, että vallitsee eriäviä käsityksiä siitä, mikä on ihmisen asema ja tehtävä elämässä, mikä on totta ja sallittua, sekä millainen on maailma, ja vallitsevan paikallisen

Pedagogiikka tavoittelee ihmisen kasvua ja oppimista. Sen sisältöjä ja tavoitteita rakentavat paikalliset kulttuurit, mielipiteet arvokkaasta ja hyvästä ihmisyydestä, sekä hyväksytyt käsitykset kasvamisesta ja oppimisesta. Stenlund uskoo, että kasvattajat, opettajat ja oppimisen ohjaajat pyrkivät parhaaseensa. Heidän onnistumisensa mitataan kuitenkin vasta tulevaisuudessa, koska vain silloin voidaan arvioida pedagogiikan kohteina olleiden ihmisten selviytymistä ja menestymistä jatkuvassa maailman muutoksessa. Paras pedagogiikka suuntaa aina tulevaan rakentamalla metataitoja. Tämän vuoksi pedagogiikan tavoitteena tulee olla kyvykäs, sivistynyt ja vastuullinen ihminen. Kirjassa rakennetaan taustaa kehittämiselle ja ohjataan lukija matkalle, jossa tavoitteena on olla paras pedagogi. Kirja on hyödyksi heille, jotka ovat halukkaita kehittämään taitojaan ja toimintaansa kasvattajina, opettajina ja oppimisen ohjaajina.

BoD

9

789528

921820